

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING AV MURAR OCH GÅNGVÄGAR PÅ ÅRÅS

2014-03-17

Den östra muren med spår av väg eller körbana i muröppningen. (Mur A)

Årås är ett mycket bra exempel på en svensk herrgårdsparks utveckling. Det som gör platsen särskilt intressant är att man kan följa trädgårdarnas historia från 1600-talet fram till idag både i det kartmaterial som finns och i de fysiska lämningarna, även om de är svåra att upptäcka på grund av förslyning och igenväxning. Eftersom Årås stått obebott under ett stort antal år var igenväxningen stor när bygdegårdsföreningen 2011 köpte egendomen. Uppvuxen sly, döda träd, en hel del kvarlevande nyttoväxter men framför allt rikligt med nässlor, kärs, parksallad mm hade tagit över.

För att kunna återuppväcka park och trädgårdar vid Årås säteri behövdes ett vårdprogram. Arbetsgruppen för trädgården inom föreningen Årås bygdegårdsförening gjorde 2012 en förstudie med historisk kartläggning, arkivstudier och intervjuer. En dokumentation av nuläget med inventering av växtmaterialet genomfördes därefter. Arbetet ses som en del av det underlag som behövs för att göra ett vårdprogram. Därutöver behövdes ytterligare undersökning av de fysiska lämningarna i fält med inmätning av murar, terrasser, träd och buskar.

En sammanställning av parkens historiska utveckling tillsammans med analys av framtida funktionskrav utgör grunden för den värdering som vårdprogrammet och ett följande

åtgärdsförslag bygger på. Utöver de uppgifter som studier av tillgängligt kartmaterial mm. givit, var det nödvändigt att med hjälp av en mindre arkeologisk undersökning försöka få svar på vissa väsentliga frågor.

Undersökningen genomfördes av trädgårdsarkeolog Inger Ernstsson den 16-19 september 2013 tillsammans med föreningens trädgårdsgrupp samt en praktikant från Hantverkslaboratoriet i Mariestad. / Institutionen för kulturvård vid Göteborgs Universitet.

Föreningen hade låtit slå stora delar av östra, västra och södra sidorna av trädgården med slätterbalk före undersökningen. Därvid synliggjordes de befintliga terrasserna samt en del andra spår i terrängen. De frågeställningar som det behövdes svar på var:

- Antal terrasser och muröppningar
- Trappor eller körväg genom terrasserna
- Spår av gångar från 1827 och 1913
- Spår av västra Flygelgrunden
- Spår av kvartersindelning på terrasserna
- Spår av gångar i den västra delen av trädgården

Undersökningen startade med grävning vid de båda terrassernas muröppningar i den sydöstra delen av trädgården för att se hur breda öppningarna varit och om det fanns bevarade avslutningar.

Mur A, (längst mot öster) Muren är på grund av sluttande mark, högst i den södra delen, ca 1.20 m. Vid muröppningen var höjden något lägre, ca 0,8 meter, dess bredd är ca 0,7 m och totala längd inklusive öppningen är ca 47 meter.

Vid öppningens södra del ligger en kraftig grundsten kvar, trol.öppningens södra kant. Den norra delen var skadad och delvis nerrasad. Ett parti med småsten, ca 0,05-0,1 m stora låg kvar norr om mitten, troligen vägfyllning el ytgrus, inga spår av trappa. Öppningen är idag ca 4.10, trolig bredd tidigare ca 3,80 m.

Muren är relativt vällagd, kallmurad av marksten och bitvis välbevarad. På några ställen finns nedrasade stenar och en kortare sträcka håller på att kalva ut.

I det södra hörnet nedanför terrassmur A finns en gammal brunn.

Mur A från söder

Mur B är betydligt lägre än den förra, ca 0,5 m hög med en total längd inklusive öppning av 43 meter. Murens sydligaste del slutar några meter innan den möter den mur som inhägnar hela parken, där finns alltså en öppning som eventuellt är gammal. Nivåskillnaden är obetydlig i detta hörn.

Den centrala öppningen, som ligger helt i linje med den i den nedre muren, är idag ca 4 meter bred, södra sidan är nästan intakt medan den norra är något skadad. Öppningens bredd är ca 4 meter, före skadan troligen ca 3.8 m., samma som i mur A. Murens bredd är ca 0,70 m, vid muröppningens södra kant som är ganska intakt är murvingen drygt 1 meter.

Några spår av kvartersindelning observerades inte. Enligt en granne till Årås, Gösta Knutsson på gården Udden, fanns tidigare en rad med fruktträd framför muren varav ett äppleträd och ett körsbärsträd finns kvar. Bärbuskar och hallon fanns tidigare på terrassen varav ett flertal finns förvildade i området.

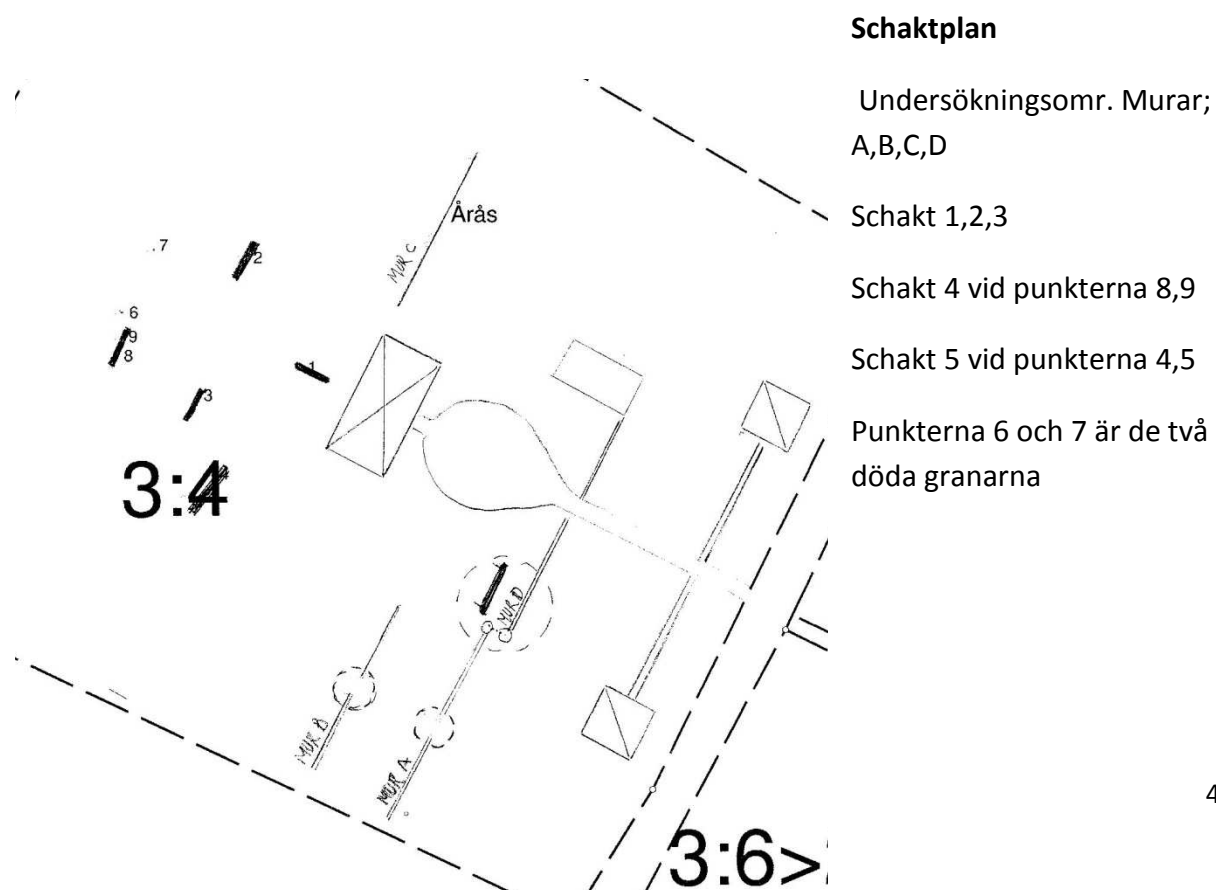
Mur C, Norr om huvudbyggnadens västra sida löper resterna av en stensatt kant som sträcker sig ca 50 m mot yttermuren i norr där det tidigare funnits ett avtråde. Murkanten har stora skador och många stenar saknas p.g.a. traktorväg mm.

Mur C från norr

För att se om man kunde hitta rester av den tidigare södra flygeln, som enligt kartorna legat parallellt med den norra flygeln med stenkällare, togs ett mindre schakt upp. Schaktet lades i nord-sydlig riktning i den östra delen. Det visade sig att rester av murar fanns men ingen vällagd grund påträffades, det såg mer ut som vallar av rivningsmaterial. Grävningen gick inte ner på djupet, det var i princip endast en avtörvning, men mått och läge visade sig stämma väl med de gamla kartorna.

Mur D, en raserad del av muren som förbundit den centrala gårdsmuren med mur A

Förutom undersökning av murar och flygelgrund togs 5 schakt upp för att söka efter grusgångar väster om huvudbyggnaden.

Första schaktet (**S 1**) togs upp på baksidan vid mitten av husets västra fasad. Enligt kartan från 1912 fanns där en grusad yta som sedan löpte med två armar runt en oval och förenades i väster där den långa axeln tar vid. Denna yta hade ett ca 0,1m tjockt gruslager och har troligen hållts öppen ganska långt fram i tiden, torvlagret som låg ovanpå var inte särskilt tjockt. En tydlig gräns mellan grus och ovalens gräsyta kunde mätas in. Därifrån kunde man se spår av de tidigare gångarna, både mot norr och söder genom att marken var något lägre där, lite karaktär av hålväg. Den norra gångarmen var tydligare än den södra.

Två schakt togs upp vid mitten av ovalen, **S 2** mot norr och **S 3** mot söder. Gångarna gick att identifiera även om där fanns en hel del skador. Materialet var moränaktigt med sand och grus och bredden var ca 3 meter.

Ett schakt (**S 4**) togs upp söder om den plats där 1827 års vägar löpte samman för att försöka se om det fanns något spår av den tidigare vägdragningen. Ytterligare ett schakt (**S 5**) gjordes sydost om det föregående men det gav väldigt osäkra spår i båda schakten. Där fanns ingen stenpackning men ett stenigt jordlager.

I övrigt kan sägas att vägdragningen från 1912 års karta stämmer tämligen väl överens med 1827 års dito när det gäller den centrala delens bredd och längd. Gångarna runt ovalen förenas på samma punkt som 1827 års absidformade övergång till den långa axeln mot väster. Den förenande punkten ligger 60 meter rakt väster om huvudbyggnadens mittparti och är alltså densamma på båda kartorna.

De båda gamla och döda granarna som ännu finns spår av visade sig vara planterade på insidan av gångarna i ovalens västra del. (punkt **6** och **7** enl. inmätningen)

Resultat av undersökningen

Resultatet av undersökningen gav positivt svar på 4 av de 5 uppställda frågorna. Gångar, murar och terrasser i den östra delen av anläggningen stämde väl med 1827 års karta. Några rester av en kvartersindelning kunde inte iaktas. Det visade sig att den breda vägen som gått genom murarna och över terrasserna varit sluttande, alltså inga trappor..

Gångsystemet i väster enligt kartan från 1912 gick klart att identifiera medan gångarna enligt kartan från 1827 inte gick att säkerställa.

LUSTHUSET PÅ KORGABACKEN

Vid slutet av den långa axeln och siktlinjen, ca 2 km från parken, finns resterna av ett litet lusthus. På höjden av en kulle vid vägens norra sida ligger 6 stora stenar i ring. De är samtliga över metern i diameter och det sägs att där låg Baron Pfeiffs lusthus. Platsen kallas för Korgabacken och enligt Gösta Knutsson var det kanske byggt som en korg, - kanske

spaljéväggar med ett litet tak över. Två släta "pustestenar" fanns utmed vägen där man kunde vila sig under promenaden. På vissa ställen syntes vägen vara förstärkt med stensättning.

De stora stenarna vid platsen för lusthuset på Korgabacken.